

Tomislav Anić • Petar Bagarić • Nikica Barić • Ivan Brigović • Stipe Ledić
Tihana Magaš • Ante Nazor • Ivan Samardžija

Povijest 4

Udžbenik iz povijesti za četvrti razred gimnazije

2. izdanje

2022.

Nakladnik

ALFA d. d. Zagreb
Nova Ves 23a

Za nakladnika

Miro Petric

Direktorica nakladništva

mr. sc. Daniela Novoselić

Urednici za Povijest

dr. sc. Ante Birin
Tomislav Šarlija, prof.

Izvršna urednica za Povijest

Božana Sliško, prof.

Recenzija

dr. sc. Zlatko Begonja
Petar Gogić, prof.
Irena Sačić, prof.

Lektura i korektura

Kristina Ferenčina

Likovno i grafičko oblikovanje

Zo Dizajn
Alen Čabrić

Izrada zemljovida

Tri dva jedan d.o.o.

Ilustracija

Marina Ćurković, prof.

Fotografija

arhiva Alfe, arhiva Glasa koncila, arhiva JUSP Jasenovac, arhiva Porečke i Pulske biskupije, arhiva Udruge 7. gardijske brigade, arhiva IPD brigade Rama, Bundesarchiv, Flickr, GNK Dinamo, Gradski muzej Senj, HNK Hajduk, Hrvatski državni arhiv, Hrvatski memorijalno-dokumentacijski centar Domovinskog rata (HMDCCR), Hrvatski povijesni muzej, Kraš prehrambena industrija, Muzej Domovinskog rata Dubrovnik (MDRD), Povijesni i pomorski muzej Istre, Rimac automobili, Vinkovačke jeseni, shutterstock.com, siscia.hr, wikipedia.com, Božo Biškupić, Ivan Dolenec, Stanko Ferić, Željko Gašparović, Božidar Gjukić, Toni Hnojčik, Goran Jurić, Gordan Laušić, Krešimir Šarlija, Dionizije Šebetovsky, Nikola Štambak, Vladimir Zemunik

Digitalno izdanje

Alfa d. d.
Mozaik Education Ltd.

Tisak

Tiskara Zrinski d. o. o.

Udžbenik je uvršten u Katalog odobrenih udžbenika rješenjem Ministarstva znanosti i obrazovanja Republike Hrvatske:
KLASA: UP/I-602-09/21-03/00038, URBROJ: 533-06-21-0002, od 20. svibnja 2021. godine.

CIP zapis dostupan je u računalnome katalogu Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu pod brojem 001127601.

OPSEG PAPIRNATOG IZDANJA	MASA PAPIRNATOG IZDANJA	KNJIŽNI FORMAT	CIJENA
332 str.	676 g	265 mm (v) x 210 mm (š)	115,00 kn

Digitalno izdanje dostupno je na digitalnoj platformi *mozaLearn* na internetskoj adresi **www.mozaweb.com/hr** pod identifikacijskim brojem **HR-ALFA-POV4-3472**.

© Alfa

Ova knjiga, ni bilo koji njezin dio, ne smije se umnožavati ni na bilo koji način reproducirati bez nakladnikova pismenog dopuštenja.

Mozaik Education Ltd. zadržava intelektualno vlasništvo i sva autorska prava za komercijalne nazive *mozaBook*, *mozaWeb* i *mozaLearn*, digitalne proizvode, sadržaje i usluge proizvedene neovisno o nakladniku Alfa d. d.

DOBR DOŠLI

Draga učenice, dragi učenice,

u školskoj godini punoj izazova i odluka koje će dobrim djelom obilježiti tvoj životni poziv želimo ti puno uspjeha i nadahnuća u proučavanju i analiziranju sadržaja u tvom udžbeniku iz Povijesti.

Prikazani sadržaji dvadesetog stoljeća i suvremene povijesti pomoći će ti da spoznaš da se prošlost ogleda u sadašnjosti. Ratovi, epidemije, pandemije, migrantske krize, iznimno brz napredak tehnologije događaji su koji prate i suvremenog čovjeka. Ne dopusti strahu da te paralizira pred budućnošću, naprotiv, smjelo i kritički pristupi prikazanim sadržajima i proučavanju prošlosti.

Kako bismo nastavne sadržaje upotpunili dodatnim zanimljivostima, za tebe smo pripremili digitalnu inačicu udžbenika na digitalnoj platformi **mozaBook**. Bogatstvo digitalnih sadržaja omogućit će ti da poznate građevine i umjetnička djela doživiš u trodimenzionalnom obliku, kao i da virtualno prošećeš povijesnim gradovima. Kretanje vojski i njihovu strategiju u poznatim bitkama predočit će ti animirani isječci, a kreativni testovi i kvizovi pomoći će ti u lakšem svladavanju gradiva.

Promatraj ljude i događaje, ne boj se dati svoj ton vremenu u kojem živiš, s odmakom donesi ispravan sud, kako poslovice kaže *bolje uraditi nešto temeljito, nego svašta površno*.

Tvoji autori

Problemsko pitanje

Nastavne teme često imaju više dijelova. Svaki dio započinje *Ključnim pitanjem*, koje će pobuditi tvoju znatiželju.

Gledam i učim

Kartografski materijali približit će ti sve relevantne procese i događaje te ih staviti u kontekst prostora na kojem su se događali.

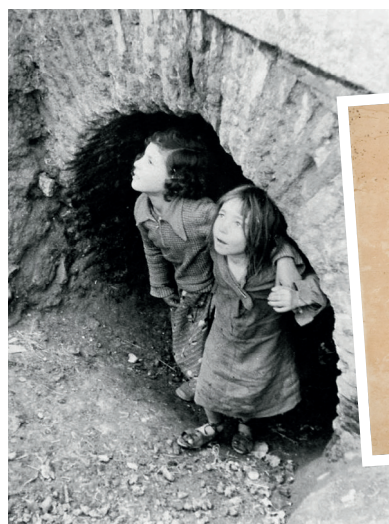

Znanost i tehnologija

Rubrika *Znanost i tehnologija* obrađuje različite aspekte znanstvenih i tehnoloških dostignuća tijekom srednjeg i ranog novog vijeka.

Koncepti

Glavni tekst udžbenika podijeljen je na kraće odjeljke, koji prate kronološki tijek povijesnih događaja i procesa. Uz naslove pojedinih odjeljaka navedeni su koncepti koje je moguće ostvariti.

I. MEĐURATNE GODINE: RAZDOBLJE PRIMIRJA

10

1. POLITIČKI RAZVOJ U MEĐURATNOM RAZDOBLJU U HRVATSKOJ I SVIJETU

Promišljanja o ratovima	12
Pariška mirovna konferencija	13
Versajski mirovni ugovor – začetak novog rata?	14
Iz francuske perspektive	15
Novi zemljovid Europe i <i>Liga naroda</i>	16
Osmansko Carstvo i pitanje Bliskog istoka	17
Demokracije između dvaju svjetskih ratova	19
Sjedinjene Američke Države	19
Francuska	20
Velika Britanija	21
Weimarska Republika (1919. – 1933.)	21
Ekonomska kriza i hiperinflacija	22
Financijski i politički oporavak Weimarske Republike	22
Totalitarizmi i autokracije	24
Boljševici preuzimaju vlast	25
Ruski građanski rat	26
Osnutak Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika (SSSR)	27
Staljinov uspon na vlast	27
Obračun s <i>narodnim neprijateljima</i> – primjer <i>kulaka</i>	28
Staljinova <i>Velika čistka</i>	28
Nezadovoljstvo u Italiji	30
Pojava fašizma	30
<i>Pohod na Rim</i> – fašisti osvajaju vlast	31
Fašistička Italija – prva totalitarna država	31
San o novom Rimskom Carstvu	32
Adolf Hitler i uspon nacizma	34
Hitlerov <i>Mein Kampf</i> – od ideologije do rasizma i antisemitizma	34
Nacisti preuzimaju vlast	35
Rođenje Trećeg Reicha	36
Kraj <i>versajskog poretka</i>	37
Španjolski građanski rat	38
Indija – nacionalni pokret i borba za nezavisnost pod Gandhijevim vodstvom	40

Borba nenasiljem – <i>Marš soli</i>	40
Kina	41
Komunistička partija i njezin vođa Mao Ce-tung	42
Japan nakon Prvog svjetskog rata	42
Japanska ekspanzija – militaristi na vlasti	43
Međunarodno priznanje i razgraničenje jugoslavenske države	45
Jadransko pitanje: od Pariške mirovne konferencije...	45
... do Rapalskog ugovora	46
Slobodna Država Rijeka i Rimski sporazum 1924. godine	47
Društveno-politički položaj Hrvatske nakon ujedinjenja	49
Pitanje državnog uređenja: monarhistički centralizam protiv republikanskog konfederalizma	50
Izbori za ustavotvornu skupštinu 1920. godine...	50
... i Vidovdanski ustav	51
H(R)SS i Stjepan Radić: od borbe za republiku...	53
... do prihvaćanja monarhije	53
Nepomirljivi protivnici režima: hrvatski nacionalisti...	55
... i jugoslavenski komunisti	55
Jugoslavenstvo među Hrvatima	56
Pokušaj hrvatsko-srpskog sporazuma: Seljačko-demokratska koalicija	57
Atentat u Narodnoj skupštini...	57
... i Šestosiječanska diktatura	58
Oktroirani ustav i Zagrebačke punktacije	58
Političko stanje u Hrvatskoj: državni teror...	60
... i hrvatski otpor (ustaški pokret)	61
Atentat u Marseilleu	61
Vlada Milana Stojadinovića – nastavak unitarističke politike	63
Približavanje Jugoslavije fašističkim silama	64
Sporazum Cvetković – Maček – stvaranje Banovine Hrvatske	64

2. GOSPODARSKI RAZVOJ HRVATSKE, EUROPE I SVIJETA U MEĐURATNOM RAZDOBLJU U DEMOKRATSKIM DRŽAVAMA TE KOMUNIZMU, FAŠIZMU, NACIZMU

67

<i>Laissez-faire</i> – osnovica ekonomskog liberalizma	67
SAD do gospodarske krize	67

Velika gospodarska kriza – uzroci, odjeci, posljedice 1929. – 1933.	68	Gospodarstvo Kraljevine Jugoslavije u Velikoj gospodarskoj krizi i nakon nje	75
Kriza prelazi granice SAD-a	69	3. DRUŠTVENI RAZVOJ HRVATSKE EUROPE I SVIJETA U MEĐURATNOM RAZDOBLJU: DRUŠTVO I SVAKODNEVICA U PARLAMENTARNOJ DEMOKRACIJI I TOTALITARIZMIMA	77
Hooverov i Rooseveltov odgovor na krizu	70	Društveni život u međuratnom razdoblju	77
Sovjetska planska ekonomija: od ratnog komunizma i Nove ekonomske politike ...	72	Odijevanje	78
... do petogodišnjih planova (petoljetki)	72	Svakodnevica u Hrvatskoj	79
Autoritarni fašistički i nacistički gospodarski režimi	73	Kraj rodni stereotipa: uloga i položaj žene u liberalnim ...	79
Gospodarstvo fašističke Italije	74	... i totalitarnim društvima	80
Gospodarstvo Hrvatske u Prvoj Jugoslaviji	74		

II. DRUGI SVJETSKI RAT: NAJVEĆI SVJETSKI SUKOB

82

4. DRUGI SVJETSKI RAT U SVIJETU, EUROPI I HRVATSKOJ	84	ZAVNOH i njegove odluke	120
Hitlerovi ratni planovi...	84	Jugoslavenska izbjeglička vlada i četnički pokret	122
... i vojni savezi	85	Hrvatska seljačka stranka u Drugom svjetskom ratu	123
Početak rata – njemačko-sovjetska okupacija Poljske	86	Sporazumi Tito – Šubašić i afirmacija nove Jugoslavije	124
Od <i>šaljivog</i> do pravog rata – invazija na Dansku i Norvešku	87	5. STRADANJA STANOVNIŠTVA I DEMOGRAFSKE PROMJENE U DRUGOM SVJETSKOM RATU U HRVATSKOJ, EUROPI I SVIJETU	125
Rat na Zapadu – pad Francuske	88	Antisemitizam u porastu	125
Bitka za Britaniju	90	<i>Rasna higijena</i> u Njemačkoj	126
Njemački napad na Sovjetski Savez	93	Kristalna noć	126
Ulazak Sjedinjenih Američkih Država u rat	95	Židovi bježe iz Njemačke	127
Saveznička koalicija	96	Holokaust (<i>Shoah</i>)	130
Kolaboracionisti i pokreti otpora	96	<i>Konačno rješenje</i>	130
Bitka za Staljingrad i Bitka kod Kurska	98	Koncentracijski logori	131
Bitka kod Midwaya	100	Auschwitz – primjer logora za istrebljenje	132
Rat u sjevernoj Africi	101	Holokaust u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj	135
Od invazije na Siciliju...	102	Vojna i civilna stradanja u Drugom svjetskom ratu	138
... do invazije na Normandiju	102	Zločin u Katinskoj šumi	139
Kapitulacija Njemačke	104	Bombarder donose smrt	140
Kapitulacija Japana i kraj rata	104	Posljedice bacanja atomskih bombi na Hirošimu i Nagasaki	141
Travanjski rat i kapitulacija Jugoslavije	107	Savezničko razaranje Zadra	142
Proglašenje Nezavisne Države Hrvatske (NDH)	108	Stradanja civilnog stanovništva u Hrvatskoj	142
Razgraničenje Nezavisne Države Hrvatske	110	Zbjeg u južnoj Italiji i El Shattu	144
Ustroj vlasti NDH	111	Previranja u vrhovima vlasti NDH krajem rata	145
Ustroj oružanih snaga NDH	111	Završne borbe i kraj rata	145
Bosanskohercegovački muslimani – <i>cvijet hrvatstva</i>	112	Bleiburg...	146
Odnos NDH i Italije	112	... i komunistički obračun s poraženima	147
Odnos NDH i Njemačke	113	Križni putovi	147
Teror NDH prema srpskom stanovništvu	114	6. DRUGI SVJETSKI RAT: EKONOMIJA RATA I TOTALNI RAT	150
Promjene u odnosu NDH prema srpskom stanovništvu tijekom 1942.	114	Državno planiranje – proizvodnja u službi rata	150
Koncentracijski logori u NDH	115	Sovjetsko gospodarstvo	150
Koncentracijski logor Jasenovac	115	Njemačka: <i>totalni rat</i>	151
Izbijanje ustanaka protiv NDH	118	Talijansko ratno gospodarstvo	151
Organizacija Narodnooslobodilačkog pokreta	118	Britansko ratno gospodarstvo	152
Širenje partizanskog pokreta – obilježja partizanske borbe	119	Amerika: <i>Arsenal demokracije</i>	152
Partizanski pokret na području Hrvatske	119	Gospodarske posljedice rata	154
Začetci komunističke Jugoslavije	120		

7. POLITIČKA KARTA SVIJETA NAKON DRUGOG SVJETSKOG RATA	158
Konferencije u Jalti i Potsdamu	158
Organizacija ujedinjenih naroda (OUN)	160
Suđenje ratnim zločincima	162
Konferencija u Parizu i mirovni ugovori	162
<i>Hladni rat</i> – pojam i počeci	164
Berlinska kriza i podjela Njemačke	165
Blokovska podjela – NATO i Varšavski pakt	166
Utrka u naoružanju – prijetnja atomskim ratom	167
Život na Zapadu ...	168
... i na Istoku	169
Mađarska revolucija i <i>praško proljeće</i> – pokušaji promjena	170
Katolička Crkva u hladnom ratu	170
Hladnoratovske bojišnice	172
Korejski rat (1950. – 1953.)	172
Vijetnamski rat (1955. – 1975.)	173
Kubanska kriza – vrhunac <i>hladnog rata</i>	174
8. HRVATSKA U DRUGOJ JUGOSLAVENSKOJ DRŽAVI	176
KPJ osvaja vlast	176
Ustroj Druge Jugoslavije (FNRJ/SFRJ)	177
Hrvatska u Drugoj Jugoslaviji	178
Sukob sa Staljinom	180
Vanjska politika Jugoslavije nakon 1948.	180
Komunistička kulturna revolucija	183
Pitanje hrvatskog književnog jezika	184
U obranu hrvatskog književnog jezika	185
Komunističko prevrednovanje hrvatske povijesti i tradicije	186
Ideološki sukob	189
Represija komunističkog režima prema Katoličkoj Crkvi	189
Progoni i stradanja katoličkih svećenika	190
Normalizacija odnosa Jugoslavije i Vatikana	191
Centralizirana ili decentralizirana Jugoslavija?	194
Hrvatsko proljeće	195
Matica hrvatska i studenti u <i>hrvatskom proljeću</i>	196
Slom <i>hrvatskog proljeća</i>	197

Ustav iz 1974. – pobjeda zagovornika decentralizacije	198
9. DRUŠTVENE PROMJENE NAKON DRUGOG SVJETSKOG RATA	200
Represije i zločini u poraću	200
Progon političkih i ideoloških protivnika	201
Progon <i>ibeovaca</i>	202
Sigurnosno-obavještajne službe – OZNA, UDBA i KOS	202
Represija prema nacionalnim manjinama	204
Opismenjavanje i školovanje	206
Politička i ekonomska emigracija	208
Demografska kretanja u Drugoj Jugoslaviji	209
Svakodnevni život u Drugoj Jugoslaviji	210
Pod kulturnim utjecajem Zapada	210
10. POSLIJERATNO RAZDOBLJE: GOSPODARSKI RAZVOJ U BLOKOVSKI PODIJELJENOM SVIJETU, GOSPODARSKI SUSTAV U DRUGOJ JUGOSLAVENSKOJ DRŽAVI	212
Tržišno gospodarstvo (kapitalizam)	212
Gospodarska obnova zapadne Europe nakon Drugog svjetskog rata	213
Zlatno doba zapadne Europe	213
Urušavanje sporazuma iz Bretton Woodsa i naftna kriza 1973.	214
Socijalistički gospodarski sustav	216
Širenje socijalizma na zemlje istočnog bloka	217
Savjet (Vijeće) za uzajamnu ekonomsku pomoć	218
Potreba europskog povezivanja	220
Gospodarska integracija – Europska ekonomska zajednica (EEZ)	220
Politička integracija – Europska unija	222
Proširenje Unije	223
Institucije Europske unije	224
Gospodarstvo EU-a danas	225
Novi izazovi	226
Gospodarstvo po sovjetskom uzoru	228
Agrarna reforma	230
Traženje vlastitog gospodarskog puta	231
Procvat turizma u Hrvatskoj	232
Gospodarska kriza i gospodarski slom Jugoslavije	232

IV. SLOM KOMUNIZMA: PREOBLIKOVANJE GLOBALNE POLITIKE I GOSPODARSTVA

11. DRUŠTVENO-POLITIČKE PROMJENE I SLOM KOMUNIZMA U EUROPI	236
Zemlje <i>narodne demokracije</i>	236
<i>Istočna politika (Ostpolitik)</i> Willyja Brandta	237
Od detanta do novog hladnog rata	237
Raspad Sovjetskog Saveza	238
Slom komunizma u istočnoj Europi	239
12. STVARANJE REPUBLIKE HRVATSKE I DOMOVINSKI RAT	242
Titova politička ostavština	242
Prema raspadu	244

Hrvatska između liberalizacije i otpora	244
Začetci višestranačja u Hrvatskoj	246
Suverena i samostalna Republika Hrvatska	247
Konfederalizam ili centralizam?	248
Referendum o neovisnosti i osamostaljenje Hrvatske	248
Badinterova komisija	250
Međunarodno priznanje Republike Hrvatske	250
Nacionalne manjine – status srpske nacionalne manjine	252
Velikosrpski planovi – <i>svi Srbi u jednoj državi</i>	252
Od balvan-revolucije...	253

... do srpske paradržave u Hrvatskoj	254	Operacija <i>Maslenica</i> – početak sloma srpske paradržave	280
Prvi sukob...	255	Okupirana hrvatska područja 1993./1994.	282
... i prva žrtva	255	Pokušaji mirnog rješenja – <i>Plan Z-4</i>	282
Stradanja hrvatskih policajaca	256	Operacija <i>Bljesak</i> – nadzor nad autocestom	283
Jugoslavenska narodna armija i Teritorijalna obrana	258	Pripremne operacije za <i>Oluju</i>	284
Jugoslavenska narodna armija u službi srpske politike	258	<i>Oluja</i> – konačan slom srpske paradržave u Hrvatskoj	284
Organizacija obrane	259	Mirna reintegracija hrvatskog Podunavlja	288
Nedostatak oružja	259	Etničko čišćenje na okupiranim područjima	289
Velikosrpska agresija na Republiku Hrvatsku 1991.	261	<i>Glavu dole, ruke na leđa</i>	290
Agresor je zaustavljen	262	Ratne štete su velike	291
<i>Bedem ljubavi</i> – Žene u Domovinskom ratu	263	Prognanici i izbjeglice umjesto turista	292
Početna faza Bitke za Vukovar	264	Stradanja srpskog stanovništva u Hrvatskoj	293
Vukovar u potpunoj blokadi	265		
Slom obrane i okupacija <i>Grada Heroja</i>	266	13. DRUŠTVENO-POLITIČKE PROMJENE U REPUBLICI HRVATSKOJ. HRVATSKA U 21. STOLJEĆU	294
Život pod opsadom – Vukovar i Dubrovnik	267	Između zapadnog Balkana i EU-a	294
Međunarodna zajednica i rat u Hrvatskoj	268	Hrvatska u euroatlantskim integracijama	295
Sarajevski sporazum – dolazak snaga UN-a	268	Republika Hrvatska u odnosu na svoje susjede	297
Višestranački izbori i međunarodno priznanje BiH	270		
Srpski planovi i ciljevi	271	14. GOSPODARSKE POSLJEDICE SLOMA KOMUNIZMA U EUROPI I HRVATSKOJ	298
Otpor Hrvata i Bošnjaka	272	Gospodarstvo Hrvatske u Domovinskom ratu i tranziciji	298
Zaštićene zone – primjeri stradanja civila	272	Gospodarski oporavak početkom 21. stoljeća	299
Mirovne inicijative međunarodne zajednice za BiH	274	Hrvatska u gospodarskom sustavu EU-a	300
Organiziranje Hrvata u BiH	275	Gospodarski slom i oporavak Rusije	301
Hrvatsko-muslimanski sukob – rat „prirodnih saveznika“	276	Tranzicija u nekadašnjim zemljama istočnog bloka	302
Okončanje rata – Dejtonski sporazum	277		
Prve oslobodilačke operacije	279		

V. OD TEHNOLOŠKE DO DIGITALNE REVOLUCIJE

304

15. ZNANOST I TEHNOLOGIJA U 20. STOLJEĆU	306	Filmska umjetnost	318
Projekt <i>Manhattan</i>	306	Umjetnost otpora	319
Uporaba nuklearne energije u mirnodopske svrhe	307	Sport	320
Utjecaj nuklearne energije na čovjeka i okoliš	307	Olimpijske igre	321
Razvoj raketne tehnologije omogućio je put u svemir	308		
Svemirska utrka	308	18. POVIJEST I KULTURA SJEĆANJA U 20. I 21. STOLJEĆU. ULOGA INSTITUCIJA U OČUVANJU KULTURNE BAŠTINE	322
16. UTJECAJ ZNANSTVENOG I TEHNOLOŠKOG NAPRETKA NA SVAKODNEVNI ŽIVOT U 20. I 21. STOLJEĆU	312	Muzej hrvatskih arheoloških spomenika	322
Informatička revolucija i njezin utjecaj na svakodnevni život	312	Trinaest stoljeća kršćanstva u Hrvata	323
Utjecaj razvoja medicine, biologije i kemije na svakodnevni život	313	Uspomene na Prvi svjetski rat	323
Globalizacija suvremenog gospodarstva	314	Uspomene na Drugi svjetski rat	324
Model održivog razvoja Zemlje	314	Uspomene na Domovinski rat	324
17. UMJETNOST, KULTURA I SPORT U 20. I 21. STOLJEĆU	317	Komemoriranje genocida	325
Književno stvaralaštvo	317	Hrvatski školski muzej	325
Spaljivanje knjiga	318	Zrinski i Frankopan	326
		POJMOVNIK	327

MEĐURATNE GODINE: RAZDOBLJE PRIMIRJA

NAUČIT ĆEŠ:

DRUŠTVO

- prosuditi obilježja demokratskih i totalitarnih režima, odnose između različitih društvenih skupina te dinamiku društvenih promjena u Hrvatskoj, Europi i svijetu u međuratnim godinama

EKONOMIJA

- analizirati utjecaj Prvog svjetskog rata na ekonomske aktivnosti i razvoj gospodarstva te uzroke i posljedice Velike gospodarske krize u svijetu, Europi i Hrvatskoj

ZNANOST I TEHNOLOGIJA

- vrednovati razvoj tehnologije i izume koji su promijenili život čovjeka u međuratnom razdoblju u Hrvatskoj, Europi i svijetu

POLITIKA

- analizirati odluke mirovnih ugovora nakon Prvog svjetskog rata, njihove posljedice na međunarodni poredak te položaj Hrvatske u prvoj jugoslavenskoj državi

1. POLITIČKI RAZVOJ U MEĐURATNOM RAZDOBLJU U HRVATSKOJ I SVIJETU

?

KLJUČNO
PITANJE

Pariška mirovna konferencija – primjer diplomacije ili licemjerja pobjedničkih sila?

POVIJESNA PERSPEKTIVA

PROMIŠLJANJA O RATOVIMA

Ako se ratovi 19. i prethodnih stoljeća čine dalekima i stranima, to se nikako ne može reći za Prvi i Drugi svjetski rat. Oba su nakon završetka poput **aveti** nastavila živjeti u svijesti europskog čovjeka, ali i u svim drugim krajevima svijeta do kojih su doprle ratne strahote. Kao i svi ratovi ostavili su traume na osobnoj, obiteljskoj, nacionalnoj i općedruštvenoj razini. Ne samo sudionici ratnih stradanja nego i cijele generacije rođene u poslijeratnom razdoblju osjećale su stradanja svojih roditelja, predaka, susjeda. Ipak, postoje značajne razlike u percepciji i kulturi sjećanja na spomenute globalne ratove u poslijeratnim društvima. S Drugim svjetskim ratom svijet je ušao u doba globalne komunikacije – postajao je *globalno selo* na svim razinama. Time su i odnosi prema poraženima, pobjednicima, stradalima, „krivcima” i „nevinima” postajali dio javnog diskursa, ovisno o društvenim i političkim okolnostima u kojima se taj diskurs formirao. Duboku kataklizmu na svim područjima s Prvim svjetskim ratom doživjela je prvenstveno Europa. Društvene, gospodarske i političke okolnosti u pojedinim zemljama i uspostavljeni geopolitički odnosi u Europi (i na Bliskom istoku) bili su plodno tlo na kojem su se u nepunih dvadeset godina nakon razornog rata Europa i svijet našli u još destruktivnijem sukobu

koji je prijetio istrebljenjem pojedinih naroda. U tom kontekstu potrebno je detaljnije sagledati odredbe mirovnih sporazuma kao prvi korak u stvaranju međuratne Europe, ali i sve drugo što je obilježilo političke, gospodarske i društvene prilike koje su velikim koracima vodile prema novoj havariji. No kada se i stekne određeni uvid u navedene procese i prepoznaju ishodišta novih sukoba, i dalje se svakom promatraču nameće moralno, antropološko i na kraju egzistencijalno pitanje: koji su to motivi i kakvo je stanje europskog društva bilo da je u kratkom vremenu upalo u dva samouništavajuća rata?

>>> Crtež memorijalne crkve u čast Prvog svjetskog rata u Carskom Selu u Rusiji

PARIŠKA MIROVNA KONFERENCIJA

Već u prosincu 1918. počela su se u Parizu okupljati visoka izaslanstva država pobjednica u Prvom svjetskom ratu da bi sudjelovale u radu **Pariške mirovne konferencije**. **Plenarni** dio konferencije održavao se u **dvorcu Versaillesu**, gdje je potpisan i glavni mirovni ugovor, onaj s poraženom Njemačkom, pa je shodno tomu čitav politički poredak stvoren na Pariškoj mirovnoj konferenciji nazvan **versajski poredak**. Već je potkraj rata američki predsjednik **Woodrow Wilson** u dokumentu poznatom kao **Četrnaest točaka** predložio načela po kojima bi se trebale donositi odluke na konferenciji. Wilsonova načela posebno su se činila primamljiva malim narodima jer su se **deklarativno** zalagala za njihovo samoopredjeljenje. Međutim, već na samom početku odustalo se od načela da će se odluke donositi javno zato što su predstavnici velikih sila (SAD-a, Francuske, Velike Britanije i Italije) najveći dio odluka usuglašavali na međusobnim zatvorenim sastancima. Francuski predsjednik **George Clemenceau** svim je silama branio francuske interese, često zastupajući stavove posve suprotne od onih američkog predsjednika Wilsona i britanskog premijera **Davida Lloyd Georgea**. S druge strane talijansko je izaslanstvo na čelu s premijerom **Vittorior Orlando** isključivo nastojalo ostvariti vlastite teritorijalne zahtjeve, dok su u ostalim raspravama uglavnom stajali po strani.

Uz spomenutu **veliku četvoricu** u Pariz su dolazili i predstavnici ostalih država i naroda, svaki sa svojim često nerealnim zahtjevima, koje su pokušavali iznijeti i argumentirati pred **Vijećem četvorice**. Nakon višemjesečnih prepiranja, sučeljavanja i argumentiranja konačno je u **lipnju 1919. potpisan mirovni ugovor s Njemačkom**, poznat i kao **Versajski mirovni ugovor**. Kao sastavni dio tog ugovora smatraju se i ugovori s ostalim državama koje su bile na poraženoj strani – Austrijom, Mađarskom, Bugarskom i Osmanskim Carstvom.

UZROCI I POSLJEDICE

ONI SU STVARALI POVIJEST

Woodrow Wilson (1856. – 1924.)

>>> Woodrow Wilson (1913.)

Dvadeset osmi po redu izabrani predsjednik SAD-a (1913. – 1921.). Ishodišta svojih političkih razmišljanja i djelovanja, i na američkoj i na svjetskoj razini, crpio je iz znanstvenih spoznaja kao sveučilišni profesor povijesti i politike. Kada je postao guverner i kasnije predsjednik, nije se slijepo vodio zacrtanom politikom svoje stranke, već je slijedio vlastite ideje. Zagovarao je ulazak SAD-a u rat s jasnom vizijom uređenja poslijeratnih odnosa u Europi i svijetu te je želio osigurati političke mehanizme i tako urediti odnose među državama radi postizanja trajnog mira. Stoga je bio i zagovornik stvaranja Lige naroda, što mu je 1919. donijelo Nobelovu nagradu za mir.

>>> William Orpen: Potpisivanje Mira u Dvorani ogledala u Versaillesu, 1919.

VERSALJSKI MIROVNI UGOVOR – ZAČETAK NOVOG RATA?

Mirovni ugovor s Njemačkom zapravo je bio **ultimatum** koji je njemačkim predstavnicima uručen na potpis jer ni na jedan način nisu sudjelovali u njegovu nastanku. Sukladno odredbama ugovora **Njemačka je proglašena jedinim krivcem za rat**. Istodobno je **izgubila sve kolonije, oduzet joj je najveći dio ratnog zrakoplovstva**, a bilo joj je **zabranjeno držati ratnu mornaricu**. Aktivnih vojnika njemačke vojske nije smjelo biti više od 100 000, a njemačkim je vlastima naloženo uništavanje velikog dijela lakog i teškog naoružanja. **Njemačka je izgubila gotovo 13,5 % teritorija**, koji je morala predati susjednim zemljama (Francuskoj, Belgiji, Danskoj, Litvi, Poljskoj, Čehoslovačkoj), a na kojem je živjelo oko 10 % ukupnog njemačkog stanovništva (oko 7 000 000 Nijemaca). Na petnaest godina morala je Francuskoj ustupiti rudama bogatu pokrajinu **Saar** nakon čega je predviđen plebiscit za ostanak u Njemačkoj ili priključenje Francuskoj. Na isti rok **morala je demilitarizirati Rajnsku oblast** u koju su Francuzi poslali svoju vojsku jer su željeli granicu s Njemačkom pomaknuti na Rajnu. **Ratne reparacije** bile su zaseban problem. Javnost Velike Britanije i pogotovo Francuske bila je vrlo osvetoljubljivo raspoložena te je tražila da Njemačka plati dio šteta nastalih širom Europe, tim više što su njemački gubitci bili puno manji od gubitaka država protivnica. Kako se Francuska, Velika Britanija i SAD nisu mogli složiti oko iznosa koji bi Njemačka morala plaćati u ime ratnih reparacija, tako su njemački predstavnici potpisali bjanko-ugovor za visinu reparacija, a on je naknadno dosegnuo **132 milijarde zlatnih maraka**. Bio je to vrtoglavi iznos koji Njemačka s uništenim gospodarstvom i sa svim drugim problemima nikako nije mogla otplaćivati. Istodobno je Njemačku nakon rata zahvatila velika gospodarska i unutarnjopolitička kriza, što je stvorilo preduvjete za pojavu ekstremnih političkih pokreta, poput Hitlerove nacionalsocijalističke stranke. Imajući u vidu činjenicu da su odredbe Versajskog mirovnog ugovora bile **izrazito nepovoljne za Njemačku**, iz čega je proizlazilo latentno njemačko nezadovoljstvo, mnogi u njemu vide začetke novog ratnog sukoba. S obzirom na to da Nijemci nisu bili jedini nezadovoljnici, takvi stavovi dobivaju na svojoj težini, napose zato što će države koje su željele **reviziju** odluka Pariške mirovne konferencije odmakom vremena biti sve glasnije i nasrtljivije (Njemačka, Italija, Japan).

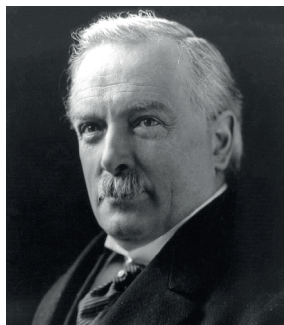

>>> Burt Randolph Thomas: Predstava europskih beba, 1919.

Karikatura prikazuje američkog predsjednika Wilsona kao sudca koji treba odlučiti koje je dijete najljepše. Autor karikature tako je kritizirao američkog predsjednika koji je, unatoč svom programu iznesenom u „14 točaka“, tijekom pregovora bio prisiljen odustati od iznesenih načela i učiniti mnoge ustupke pojedinim europskim silama i njihovim sebičnim interesima.

ONI SU STVARALI POVIJEST

David Lloyd George (1863. – 1945.)

Liberalni političar Lloyd George, koji je dužnost predsjednika britanske vlade također preuzeo tijekom rata (1916. – 1922.), na Versajskoj mirovnoj konferenciji oštro se sukobljavao s ostalim članovima **velike četvorice**. Za razliku od američkog predsjednika Wilsona, koji je imao svoju viziju uspostave mira, te francuskog i talijanskog predstavnika, koji su tražili dobitke i naplatu, Lloyd George zagovarao je tradicionalnu britansku politiku ravnoteže moći na Kontinentu. Kada je slomljena njemačka moć i tako otklonjena opasnost od jake Njemačke, Lloyd George vidio je najveću prijetnju u ruskoj boljševičkoj revoluciji i mogućnosti njezina širenja u Europi.

>>> David Lloyd George

PROMJENE NJEMAČKIH GRANICA NAKON PRVOG SVJETSKOG RATA

IZ FRANCUSKE PERSPEKTIVE

Francuski predstavnici na Pariškoj mirovnoj konferenciji zagovarali su i podržavali sve rasprave i prijedloge koji su išli **na štetu Njemačke**. Oni su naime u Njemačkoj i dalje vidjeli ozbiljnu prijetnju opstanku i sigurnosti Francuske, stoga su joj nastojali **nametnuti što teže uvjete mira** nadajući se potpunom urušavanju njemačkog gospodarstva. Istodobno su inzistirali na pomicanju svoje istočne granice na Rajnu, kao prirodnu barijeru prema Njemačkoj, čime bi se veliki dijelovi njemačkog teritorija našli u Francuskoj.

Francuzi su argumentirali svoje stavove činjenicom da je **Francuska daleko najviše stradala u njemačkoj ratnoj agresiji**, da su joj pojedine industrije bile potpuno uništene te da je sama država toliko iscrpljena ratom pa se francuska pobjeda činila kao Pirova pobjeda. Premda su njezini saveznici (SAD i Velika Britanija) bili spremni omogućiti Francuskoj vodeću ulogu u poslijeratnoj Europi, tvrdi francuski stavovi u više su navrata tijekom konferencije dovodili do zastoja u radu konferencije i do **međusobnih razilaženja sila pobjednica**. S pozicija države koja je pobijedila u ratu, uz pretrpljena iznimna razaranja i žrtve, francuska javnost i političke elite nisu mogle sagledati da je na globalnoj razini gubitnik bila cijela Europa. Naime, i Velika Britanija i Francuska izašle su iz rata kao velike dužnice SAD-a, koji je u rat ušao prvenstveno da bi zaštitio svoja ulaganja. I dok je Velika Britanija nakon rata sačuvala svoju kolonijalnu moć, ni Francuska ni druge europske sile nisu uspijevale zadržati svoje pozicije moći.

POVIJESNA PERSPEKTIVA

>>> George Benjamin Clemenceau (1841. – 1929.)

Osim na revanšizam prema Njemačkoj, njegova je vanjska politika bila usmjerena na jačanje saveza s Velikom Britanijom i sprječavanje širenja boljševičke revolucije. Zbog svoje želje za odmazdom i prohtjevom da Francuska zadobije cijelu zapadnu obalu Rajne došao je u sukob s američkim izaslanstvom na Versajskoj konferenciji.

Čuvanje
versajskog
poretka

CILJEVI
LIGE
NARODA

Sprječavanje
novih ratnih
sukoba

Čuvanje
stečenog
mira

>>> Ciljevi Lige naroda

NOVI ZEMLJOVID EUROPE I LIGA NARODA

Kraj rata, mirovna konferencija i prve poratne godine donijeli su i **velike promjene na političkoj karti Europe** jer su propala velika carstva (Austro-Ugarska Monarhija, Njemačko Carstvo, Rusko Carstvo i Osman-sko Carstvo), neke su države obnovljene te je stvoren čitav niz manjih država od sjevera do juga Europe. Osim ugovorom s Njemačkom granice su uređene mirovnim ugovorima s Austrijom, Bugarskom i Mađarskom. Na sjeveru Europe nezavisnost su stekle **Finska, Estonija, Letonija i Litva** (nekadašnji dijelovi Ruskog Carstva), a u njihovom je susjedstvu **obnovljena Poljska**, koja je krajem 18. stoljeća bila podijeljena između Rusije, Pruske i Austrije. Istodobno je raspad Austro-Ugarske rezultirao formiranjem čitavog niza novih država (**Austrija, Mađarska, Čehoslovačka, Kraljevstvo SHS**), a velike dijelove mađarskog teritorija dobila je Rumunjska. Nastanak novih država bio je odraz dugotrajnih povije-snih procesa s obzirom na to da su mlade nacije u nastajanju već

EUROPA NAKON PRVOG SVJETSKOG RATA

tijekom 19. stoljeća tražile svoje mjesto na političkoj karti Europe. Osim što su vodeće sile prihvatile *nacionalno načelo*, **proklamirane** i u Wilsonovih *Četrnaest točaka*, stvaranje vlastitih država male nacije imaju zahvaliti i političkim željama Francuske i Velike Britanije. Pritom su od presudne važnosti bili sprječavanje mogućeg ujedinjenja Njemačke i Austrije te stvaranje *sanitarnog kordona* koji je trebao štititi Zapad od mogućeg prelijevanja komunističke revolucije iz Sovjetskog Saveza. Novouspostavljeni europski i svjetski poredak kao *status quo* trebala je nadzirati **Liga naroda**. Bilo je to međunarodno udruženje država osnovano 1920. inicijativom američkog predsjednika Wilsona **sa sjedištem u Ženevi**. Liga naroda trebala je skrbiti za očuvanje odredbi *Pariške mirovne konferencije* te pomoću mehanizama diplomatskih pregovora i gospodarskih sankcija, ako bude potrebno, suzbijati moguće vojne prijetnje prije nego što dođe do sukoba.

>>> Prvo zasjedanje Lige naroda, 10. siječnja 1920. Od svog osnutka pa do izbijanja Drugog svjetskog rata brojila je ukupno 63 zemlje članice.

OSMANSKO CARSTVO I PITANJE BLISKOG ISTOKA

Tijekom rata i Pariške mirovne konferencije pojavili su se **različiti prijedlozi za rješavanje pitanja Osmanskog Carstva**. Dok su jedni predlagali potpuno ukidanje turske države, drugi su upozoravali na opasnost od takvog nastupa napominjući da bi u tom slučaju bila izvjesna arapska pobuna na Bliskom istoku jer je osmanski sultan kao kalif ujedno bio i vrhovni vjerski poglavar Arapa. Stoga je **prevladalo mišljenje da se sačuva turska država**, ali sa znatno smanjenim teritorijem, pri čemu bi čitav Bliski istok došao pod protektorat zapadnih sila, dok bi dijelovi obale oko Smirne pripali Grčkoj. Iako je tijekom rata nastojala pridobiti Arape protiv Turaka obećanjima o stvaranju jedinstvene arapske države na Bliskom istoku, službena je britanska politika već tada išla u nekom drugom smjeru. Naime, Francuzi i Britanci potpisali su **1916. Sykes-Picotov sporazum** o poslijeratnoj podjeli interesnih sfera na Bliskom istoku. Prema tom tajnom dogovoru Francuzi su dobili nadzor nad područjem današnje Sirije i Libanona, a Britanci nad Palestinom, Transjordanijom i Mezopotamijom (Irak). Novu, dodatnu problematiku odnosima na Bliskom istoku dao je **cionistički pokret** za stvaranjem židovske države u Palestini. Cionistička nastojanja potvrđena su **Balfourovom deklaracijom 1917.** (Balfour je bio britanski ministar vanjskih poslova), kojom je Židovima bilo dopušteno naseljavanje Palestine. Budući da je Palestina bila britansko interesno područje, Velika Britanija već je od tridesetih godina morala ulagati značajna sredstva kako bi suzbijala sve veći **antagonizam** između svojih dojučerašnjih saveznika Arapa i novodoseljenih Židova.

Kao reakcija na ponižavajući Sporazum u Sevresu (1920.), kojim je Osmansko Carstvo dospjelo pod potpuni nadzor zapadnih sila, jedan od zapovjednika turske vojske **Mustafa Kemal-paša** pokrenuo je pobunu protiv sultana. Njezin je ishod bio **nastanak Turske Republike**, koju je Kemal-paša pokušavao urediti prema uzoru na političke norme europskog Zapada: islamski šerijatski zakonik zamijenjen je modernim po uzoru na europske; zatvarane su vjerske, a otvarane državne svjetovne škole; uveden je zapadnjački kalendar i sustav mjera, arapsko pismo zamijenjeno je latinicom; glasačka prava proširena su na cijelo stanovništvo; ukinuta je poligamija, poticano je obrazovanje žena, zapadnjačko odijevanje i dr.

KONTINUITET I PROMJENA

>>> Mustafa Kemal, utemeljitelj i prvi predsjednik Republike Turske (1922. – 1938.)

Osim što je brojnim reformama modernizirao svoju zemlju Kemal-paša napustio je na vanjskopolitičkom planu panislamističku i ekspanzionističku politiku. Kada su u Turskoj 1934. uvedena prezimena, Kemal-paša uzeo je prezime Atatürk (Otac Turaka).

ATLAS STR. 216.

Britanski premijer Lloyd George došao je na Mirovnu konferenciju zadovoljan činjenicom da je Velika Britanija već ostvarila svoje glavne ciljeve.

Britanija je već bila dobila dobar dio onoga što je htjela. Njemačka ratna flota, koja je ugrožavala britansku moć diljem svijeta, bila je u britanskim rukama (...) Njemačke baze za opskrbu ugljenom, luke i telegrafske stranice preuzeli su Japanci ili Britansko Carstvo. „Da ste prije dvanaest mjeseci rekli britanskom narodu“, rekao je Lloyd George u Parizu, „da će se domoći onoga što sad imaju, posprdno bi vam se nasmijali. Preuzeta je njemačka ratna mornarica, preuzeti su njemački trgovački brodovi i njemačke kolonije. Jedan od naših najozbiljnijih trgovačkih konkurenata ozbiljno je onesposobljen, a naši će saveznici postati njegovi najveći vjerovnici. To je nedvojbeno velik uspjeh.“

Margaret MacMillan, *Mirotnorci : šest mjeseci koji su promijenili svijet* (Zagreb: Naklada Ljevak, 2008.), 74.

Iako je zagovarao načelo samoodređenja naroda, američki predsjednik Wilson u tome nije bio dosljedan.

Uvijek je bilo teško utvrditi što Wilson misli. Iz Bijele kuće slijevale su se njegove fraze, nadahnuće narodima diljem svijeta: „autonomni razvoj“; „pravo onih koji priznaju vlast na glas u upravljanju zemljom“; „prava i slobode malih naroda“; svijet siguran „za svaki miroljubivi narod koji poput našega želi živjeti neovisno, birati vlastite državne institucije.“ No što je sve to skupa značilo? (...) Je li zaista zagovarao ideju

da bi svaki narod koji tvrdi da ima nacionalni identitet trebao imati vlastitu državu? U jednoj izjavi – koju je napisao kako bi američki narod nagovorio da podrži mirovne pregovore, ali je nije nikada upotrijebio – Wilson je između ostalog rekao: „Tvrđimo da svi ti narodi imaju pravo na vlastiti život pod vlašću koji će sami odabrati. To je glavno američko načelo.“ No Wilson nije pokazao razumijevanje za irske nacionaliste i njihovu borbu da se oslobode britanske vlasti.

Margaret MacMillan, *Mirotnorci : šest mjeseci koji su promijenili svijet* (Zagreb: Naklada Ljevak, 2008.), 38-39.

O ciljevima Lige naroda i razlozima njezine slabosti:

Poslije osnivanja u siječnju 1920., Liga je sa sjedištem u Ženevi i s četrdeset osam država članica, tragala za načinom na koji će unaprijediti međunarodnu suradnju, zaštititi etničke manjine i učiniti sve što je moguće u rješavanju humanitarne krize u Srednjoj i Istočnoj Europi. Najvažnije od svega bila je njena posvećenost održanju poslijeratnog međunarodnog poretka. Pokazat će se da je to bila uzaludna nada. Liga nije raspolagala vojnom moći kojom bi intervenirala, a zamisli o međudržavnoj instituciji koja bi efektivno štitila kolektivnu sigurnost bile su iluzorne. Iako je zamišljena kao istinski svjetska organizacija, Liga je svedena na isključivo europski pothvat kojim su dominirali interesi Britanije i Francuske.

Ian Kershaw, *Do pakla i natrag : Europa 1914. – 1949.* (Zagreb: Fraktura, 2017.), 121.

ODGOVORI, KREIRAJ, IZRADI!

- Uz pomoć interneta prouči Wilsonovih Četrnaest točaka i usporedi ih sa zaključcima Pariške mirovne konferencije. Koliko ima sličnosti, a koliko su različiti?
- Izradi tablicu u kojoj ćeš usporediti posljedice koje je Prvi svjetski rat ostavio na Njemačku, Austro-Ugarsku i Osmansko Carstvo.
- Izradite na društvenim mrežama profile ključnih osoba koje su raspravljale o političkoj sudbini svijeta u međuratnom razdoblju. Koje su najčešće teme o kojima su raspravljali?
- Što je Liga naroda? Na čiji je prijedlog nastala ta organizacija? Što mislite o odluci SAD-a da ne bude njezina članica?

ANALIZIRAJ!

- Analiziraj na koji se način politička karta Europe izmijenila nakon Prvog svjetskog rata i Mirovne konferencije u Parizu. U nekom od digitalnih alata (Visme, Mapme) izradi političke karte Europe prije i poslije Prvog svjetskog rata. Što zaključuješ, koje je promjene svijet doživio nakon Prvog svjetskog rata?

PROJEKTI ZADATAK! ISTRAŽI!

- Organizirajte razredni plenum na kojem ćete raspravljati o posljedicama Prvog svjetskog rata. U svojim govorima raščlanite odredbe koje smatrate ispravnim od onih koje su prema vašem mišljenju diskutabilne.
- Istražite nominirane i dobitnike Nobelove nagrade za mir. Koliko je političara nominirano ili dobilo tu nagradu? Na temelju istraživanja razmislite u kojoj je mjeri ta nagrada ispolitizirana ili je apolitična.

DEMOKRACIJE IZMEĐU DVAJU SVJETSKIH RATOVA

Gospodarska **recesija** i s njom povezana **nezaposlenost** bili su opća slika europskih država nakon rata. Vlade i poslodavci inzistirali su na tome da se žene odreknu svojih u ratu stečenih poslova ili da prihvate slabije plaćene položaje kako bi napravile mjesta za nezaposlene muškarce. Od zapadnih sila samo je **SAD izašao iz rata bogatiji i moćniji nego ikada**, a slično se dogodilo i s Japanom u Aziji. Rješenje europskih ekonomskih problema ponajviše je ovisilo o politikama poslijeratnog razdoblja, ali se unutar postojećeg demokratskog sustava nisu pojavljivale svježije ideje na temelju kojih bi društvo ponovno zadobilo povjerenje u političke institucije. Sve su to bili razlozi zbog kojih je **demokratski sustav u zemljama pobjednicama stagnirao**, a u gubitnicama (i Italiji) ustuknuo pred nedemokratskim političkim sustavima. Neki su očekivali da će davanje prava glasa ženama malo oživjeti političku tromost, ali takvo što nije se dogodilo jer su i žene glasovale vrlo slično muškarcima, dok je tek neznatan broj žena uspijevao zadobiti značajniju ulogu u političkim tijelima vlasti. Politika je bila i još zadugo ostala muški poligon borbe za moć i ostvarivanje osobnih ambicija.

USPOREDBA I SUČELJAVANJE

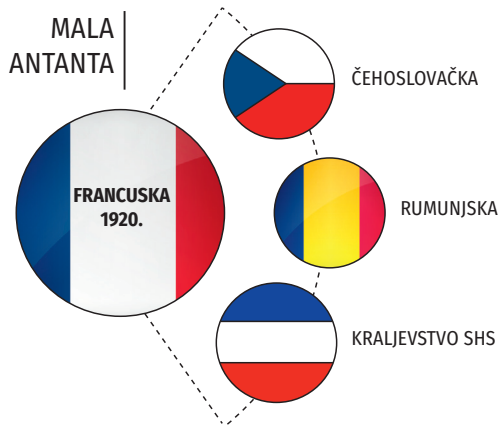

SJEDINJENE AMERIČKE DRŽAVE

SAD je nakon Prvog svjetskog rata bez ikakva problema mogao preuzeti vodeću ulogu u međunarodnim odnosima, ali se ipak odlučio na **političku izolacionizma** u odnosu na europska događanja. Kongres nije prihvatio sudjelovanje SAD-a u radu Lige naroda, niti je ratificirao Versajski ugovor. S obzirom na brze društvene promjene, koje je sa sobom nosio još brži gospodarski napredak, američka unutarnja politika iscrpljivala se na **pokušajima suzbijanja rastućeg kriminala**. Politička odluka zabrane proizvodnje, prodaje i konzumiranja alkoholnih pića obilježila je američko društvo dvadesetih godina 20. stoljeća. Gotovo stotinu godina trajala je široka društvena aktivnost za zabranu javnog konzumiranja alkohola. Društvena i javna podrška bila je preduvjet je za **ratificiranje 18. amandmana** (poznatijeg kao **prohibicija**) 1919. godine. Takav je zakon trebao zaštititi ljude od negativnih posljedica konzumiranja alkoholnih pića, ali zabrana je uzrokovala niz drugih negativnih pojava. Došlo je do eksplozije organiziranog kriminala, koji je omogućio **razvoj crnog tržišta**, odnosno do ilegalne proizvodnje i distribucije alkoholnih pića. Još veći novac zarađivao se u ilegalnim barovima. Organizirani kriminalci tim su novcem podmićivali političare i policiju tako da je prohibicija (i sve ono što je sa sobom nosila) postala prvorazredan politički problem. **Prohibicija je ukinuta 1933.** kada je pokrenut *New Deal* radi gospodarske obnove SAD-a nakon Velike gospodarske krize.

>>> John A. Leach (desno), zamjenik zapovjednika policije New Yorka, nadgleda agente koji proljevaju alkohol zaplijenjen tijekom racije, 1921.

FRANCUSKA

Dominantnu političku ulogu u *versajskoj Europi* držala je Francuska. Ona je najviše **inzistirala na potpunom poštivanju Versajskog ugovora** s Njemačkom i nije pristajala na smanjivanje njemačkih reparacija jer joj je cilj bio držati njemačku ekonomiju slabom. Usredotočena na oporavak svog gospodarstva i širenje antinjemačkog raspoloženja po cijeloj Europi, Francuska je istodobno **odbijala zahtjeve za nezavisnošću u svojim kolonijama**. Uvjerljivo najvažniji zadatak za Francuze bio je osiguravanje granice prema Njemačkoj. Duboko u svijest nacije urezali su se pruski vojni pohod do Pariza 1870. i njemački prodor u francuski teritorij s početka *Velikog rata*. Da bi se osigurali od moguće treće invazije, Francuzi su krajem dvadesetih godina izgradili fortifikacijski sustav duž granice prema Njemačkoj poznat pod nazivom **Maginotova linija**. U potrazi za sigurnošću, Francuska je jačala vojsku i organizirala saveze koji su trebali priječiti moguću novu njemačku ekspanziju. U te saveze diplomatski je uvukla nove europske zemlje, koje je tako politički vezala uz sebe (npr. Kraljevstvo SHS, Čehoslovačka, Finska, Estonija, Litva i dr.). Takav je bio i savez Kraljevstva SHS, Čehoslovačke i Rumunjske, zvan **Mala Antanta**, koji je pod francuskim patronatom zaživio 1920.

>>> Britanska jedinica ulazi u jednu od utvrda Maginotove linije u prvim mjesecima Drugog svjetskog rata.

ZNANOST I TEHNOLOGIJA

Maginotova linija

Koliko su se u svijest francuske vojske urezale strahote rovovskog rata najbolje svjedoči megalomanski sustav utvrda prema Njemačkoj izgrađen tridesetih godina dvadesetog stoljeća. Izgradnjom, kako se smatralo neosvojivog, četiri stotine kilometara dugog zida duž granice s Njemačkom, od Švicarske do Ardena, planiralo se spriječiti moguće nove njemačke napade. **Maginotova linija** (nazvana po tadašnjem ministru rata Andréu Maginotu) temeljila se na sustavu utvrda i podzemnih obrambenih sustava međusobno povezanih željeznicom. U utverdama su bile ukopane vojarne, bolnice, spremišta oružja i goriva. Iako se smatrala velikim tehnološko-strateškim postignućem, nedostatak Maginotove linije bio je u tome što se obrambena linija utvrda nije protezala i duž francusko-belgijske granice i Ardena. To su prepoznali i iskoristili njemački vojni stratezi u napadu 1940. godine. Idejni tvorci Maginotove linije, osim toga, nisu pretpostavili da su nove vojne tehnologije nadišle pozicijski (rovovski) način ratovanja.